

ונתרצה בעל הגינה החיצונית לתת לו דרך בתוך שדהו, הרי הוא נכנס בשעה שדרך בני אדם נכנסים, ויוצא בשעה שדרך בני אדם יוצאים. שהדבר ידוע שלא הסכים בעל הגינה החיצונית לתת לו דרך לבעל הגינה הפנימית רק כשיש לו צורך רב, שהרי דריסת הרגל גורמת לנזק גדול לגינה.

ואינו מכניס לתוכה תגרין. בעל הגינה הפנימית אינו יכול להכניס לגינתו סוחרים שיקנו מירקות גינתו.

ולא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת. אם הוא אינו צריך ליכנס לגינתו, ורצה לעבור בה רק כדי לקצר את דרכו לשדה אחרת, אסור לו לעבור דרך גינתו של חברו. שהרי חברו לא שיעבד לו את הדרך אלא לצורך הטיפול בגינה ולאיסוף הירקות בלבד, ולא לצורך אחר. וזה גם הטעם שאסור לו להכניס שם סוחרים.

והחיצון, בעל הגינה החיצונית, זורע את הדרך. רשאי לזרוע את הדרך, לפי שאנו סהדי, הואיל והדרך עוברת באמצע גינתו, ודאי לא התכוון לתת לו אותה לגמרי עד שהוא לא יוכל לזרוע שם.⁽¹⁴⁷⁾

היכן הוא עושה את המנעול, ולמה הוא עושה זאת.

גמרא:

והוינן בה: פותחת, מנעול שעושה בעל הבית, להיכא, להיכן הוא עושה אותו?

ומשנינן: אמר רבי יוחנן: שניהם לבור. גם המנעול של בעל הבית הוא לבור.

והוינן בה: בשלמא בעל הבור, בעי לאשמורי מיא דבוריה. רוצה לשמור על מימיו, לכן הוא עושה מנעול לבורו. אלא בעל הבית, למה ליה? מדוע הוא עושה מנעול לבור של חברו?

ומשנינן: אמר רבי אלעזר: משום חשד אשתו. כדי שבעל הבית לא יחשוד באשתו מבעל הבור.⁽¹⁴⁵⁾ לכן תיקנו חכמים שבעל הבית יעשה אף הוא מנעול לבור, כדי שבעל הבור לא יוכל לבא לשאוב מים מהבור בשעה שבעל הבית אינו נמצא בביתו.⁽¹⁴⁶⁾

מתניתין:

מי שיש לו גינה לפניו מגינתו של חברו,

145. כתב הרשב"ם: אבל משום גניבה שלא יגנוב חפציו של בעל הבית לא חיישינן לפי שהאשה משמרת את הבית.

146. כך מפרש הרשב"ם. והתורת חיים הקשה לפירושו, דמסתמא נמצאין בבית עוד אנשים מבני הבית ואין כאן חשד. ועוד, שגם עתה יש חשד שבעל הבור יבא לביתו של בעל הבית ואם בעל הבית ימצאנו שם, יאמר שהוא ממתין לבעל הבית שיבא ויפתח לו את הבור. ועוד, שבעל הבור יש לו רק דרך בחצירו של בעל הבית ואין

147. והפנימי יכול לדרוס על זרעיו. רשב"ם

בלבד. (148)

גמרא:

אמר רב יהודה אמר שמואל: האומר לחבירו: אמה בית השלחין אמת המים [תעלות מים] לצורך השקאת שדה בית השלחין שהיא שדה שזקוקה להרבה מים, אני מוכר לך בתוך השדה שלי —

נותן לו שתי אמות לתוכה. האמה בעצמה צריכה להיות ברוחב שתי אמות כדי שתכיל הרבה מים שיספיקו לבית השלחין. וגם צריך לתת לו אמה מכאן ואמה מכאן, משני הצדדים לאגפיה, כדי שיוכל לתקן מאותה קרקע את דפנות האמה אם תתמוטט. (149)

אם אמר לו: אמה בית הקילון, אמת המים לצורך השקאת הבהמות ורחיצת בגדים

אם נתנו לו בית דין לבעל הפנימית דרך מן הצד, דרך שעוברת בצד הגינה החיצונית ולא באמצעה, מדעת שניהם, ששניהם הסכימו לכך, הרי זה נכנס לתוכה בשעה שהוא רוצה, ויוצא ממנה בשעה שהוא רוצה. ומכנים לתוכה תגריין. כי היות והוא מדעת שניהם, וגם מדובר שהדרך היא מן הצד ואינו מזיקו כל כך, מן הסתם נתן לו לגמרי את הדרך, שיוכל להשתמש בה כל צרכו.

אך, ולא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת. שרק לצורך גינתו הסכים לתת לו, ולא כדי לקצר ממנה את הדרך לשדה אחר.

זה וזה, בין בעל הגינה החיצונית ובין בעל הגינה הפנימית, אינן רשאים לזורעה. כי היות שהדרך היא מן הצד, ייחדוה להליכה

לעיל [פב ב] ד"ה התם.

יכנסו לתוך השדה החיצונית. ג. שעל ידי הזרעים יחזיק הפנימי לגמרי בדרך ויבא גם להשתמש בה כדי להגיע לשדה אחרת ונמצא מרבה עליו את הדרך.

149. הרשב"ם מביא לישנא אחרת, ששתי אמות לתוכה היינו לתוך השדה. ומפרשת הגמרא דהיינו אמה [ולא גריס ואמה בוי"ו] מכאן ואמה מכאן לאגפיה. [ורוחב האמה עצמה היה אמה, ועל שם זה נקראת "אמה"]. וכן להלן באמה בית הקילון, נותן לו אמה לתוך השדה, דהיינו חצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן.

וכתבו התוס', שלפי הגירסא הראשונה שרוחב האמה עצמה היה שתי אמות, צריך לומר שלכך נקראת אמה משום שעומקה היה אמה אחת.

148. כך מפרש הרשב"ם. וביד רמה כתב, שהחיצון אינו רשאי לזורעה שמאחר והפנימי רשאי להכניס בה תקריין הרי הזרעים מפריעים לתגרים, שהם צריכים לידחק כדי לא להזיק להם. והפנימי אינו רשאי לזורע, משום שהחיצון לא הקנה לו את הדרך רק לשם הילוך ולא לזורעה. ואם היה הפנימי זורע את הדרך, היה יכול החיצון לטעון לו שגילית דעתך שאינך חושש שהזרעים יפריעו לתגרים, וכיון שכן, הרי זכותי לזורעה גדולה משלך, שהרי עיקר הדרך היא שלי.

ועוד יש הפסד לחיצון מזריעת הפנימי משלש סיבות.

א. שהתגרים ידחקו ויכנסו לתוך השדה החיצונית.

ב. שבשעת העבודה בורעים אי אפשר שלא

זורעם, לא! משום ששרשי הזרעים חלחולי מחלחולי, הם מתפשטים לרוחב ומחלחלים בשכבה העליונה של הקרקע ומזיקים לאגפי האמה.

ואמר רב יהודה אמר שמואל: אמת המים שכלו אגפיה שהתמוטטו דפנותיה, מתקנה מאותה שדה נוטל עפר מהשדה הסמוכה לתקן דפנותיה.

כי בידוע שלא כלו אגפיה אלא באותה שדה. שחזקה שהעפר של הדפנות התפזר לתוך השדה הסמוכה. ולכן הוא יכול ליטול משם עפר לתקן את האגפים.

מתקיף לה רב פפא: ולימא ליה, יאמר בעל השדה לבעל האמה: מייך אשפלוה לארעיך! המים שלך הם שהציפו את העפר של הדפנות לתוך עומק האמה, ואין לך לקחת מהשדה שלי כלום!

אלא, אמר רב פפא: לא זהו הטעם, אלא משום שעל מנת כן קבל עליו בעל השדה, שאם יפלו האגפים של האמה יוכל לקחת מהעפר של שדהו, שאם לא מכאן, מהיכן יקח עפר לתיקון האגפים. וכשמכר לו את האמה גמר בדעתו להקנות לו גם את העפר מהשדה שלו כשיצטרך לתקן את

וכלים⁽¹⁵⁰⁾ אני מוכר לך, והוא אינו גדול כל כך, נותן לו אמה אחת לתוכה, שרוחבה צריך שיהא אמה אחת. וחצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן לאגפיה.

והוינן בה: ואותן אגפיים, השטח שמחוץ לאמה, שמיועד לחיזוק האגפים, מי זורעם? למי הזכות לזרוע בהם, לבעל השדה או לבעל האמה?

רב יהודה אמר שמואל: בעל השדה זורעם. שבדומה למשנתנו, לענין דרך שנותן בעל הגינה החיצונית לבעל הגינה הפנימית, כך גם כאן, בעל השדה אמנם שיעבד לו את הקרקע הזאת לצורך חיזוק האמה בשעת הצורך אך לא ויתר לגמרי על זכותו לזרוע שם.

רב נחמן אמר שמואל: בעל השדה נוטעם. יכול לנטוע שם אילנות בלבד.⁽¹⁵¹⁾

ומבאר הגמרא את מחלוקתם: מאן דאמר זורעם, כל שכן שהוא יכול לנטועם, שהאילנות מזיקות לקרקע פחות מהזרעים.

ומאן דאמר נוטעם, יסבור שרק אילנות הוא יכול לנטוע שם כי שרשי האילנות חודרים לעומק ואינם מזיקים לקרקע העליונה. אבל

שהרי מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה [לעיל כה ב]. פלפולא חריפתא [ה]. ובתוס' ר"ד כתב, שרק מבור צריך להרחיק את האילנות לפי שהוא עמוק. אבל אמת המים שאינה עמוקה אלא אמה אחת בלבד, אין צריך להרחיק, כי השרשים מגיעים יותר עמוק מהאמה ולא יזיקו לה. ועוד, שהרי אם יתקלקלו האגפים, יתקנם מאותה השדה, ולכן רשאי לנטוע שם.

150. כך מפרש הרשב"ם. וביד רמה מפרש, שאמת בית השלחין נמשכת מעצמה מן המעיין או מן הנהר ומימיה מרובים ובאים בבת אחת, לכן היא צריכה להיות רחבה שתי אמות. ואמת בית הקילון אין בה הרבה מים, ושואבים ממנה בדלי, ומשקין את השדות, ולכן די לה ברוחב אמה אחת בלבד.

151. היינו נטיעות קטנות. אבל לא אילן ממש

האגפים. (152)

נשאת בחזקת הרבים.

מתניתין:

מי שהיתה דרך הרבים עוברת לתוך שדהו, כגון שהחזיקו בה רבים לעבור שם מעולם, או שבעל השדה נתנה להם בעצמו, וכעת ברצונו לבטלה, ולכן נטלה מהם, ונתן להם דרך אחרת העוברת מן הצד של שדהו. מה שנתן נתן, והם מוחזקים בדרך החדשה. ואילו הדרך הישנה שרצה ליטול לעצמו, לא הגיעו. לא זכה בה, אלא אף הדרך הראשונה

דרך היחיד, המוכר לחבירו דרך בתוך שדהו, צריך לתת לו דרך ברוחב ארבע אמות, כדי שתוכל לעבור שם עגלה שרחבה כשיעור הזה.

דרך הרבים, אם מכר לו דרך לרבים, צריך לתת לו דרך ברוחב שש עשרה אמה, שלמדו חכמים במסכת שבת [צט א] מעגלות המשכן שזהו השיעור לדרך הרבים.

דרך המלך, אין לה שיעור. (153) שהמלך פורץ

הגמרא שאם האגפיים, דהיינו האמה מכאן ומכאן, הם שנפלו, יקח עפר מתוך השדה לתקנם.

153. לא מדובר לענין מכירה. ואגב גורא נקטה המשנה דין זה. רשב"ם לקמן [ק ב] ד"ה שהמלך.

והמאירי כתב, שאם מכר לו מקום כשיעור דרך המלך, הואיל ודרך המלך אין לה שיעור, אף זו אין לה שיעור, אלא עובר בה הלוקח עם כל האנשים שעמו, ואפילו אם מזיק הרבה את שדהו. ומכל מקום, אינו כמלך ממש, ואינו רשאי לפרוץ בתים.

והרמב"ם בהלכות מכירה [כא י] מפרש בדרך המלך ודרך הקבר, שאם מכר דרך בשביל המלך או הקבר לא קנה כלום, "שזה כמוכר דבר שאין מינו ידוע". כי היות ואין לו שיעור, הרי זה כאילו אמר לחבירו כל מה שיש בבית הזה אני מוכר לך, שמבואר שם בהלכה ג שאין כאן קנין כלל, לפי שלא סמכה דעתו של הלוקח, שהרי אינו יודע מה יש שם, תבן, או זהב, ואין זה אלא כמשחק בקוביא.

152. ואף על פי שכבר נתן לו אמה מכאן ומכאן לאגפיה, מכל מקום, כשנפלו האגפים ולא הספיק העפר משם, נוטל את העפר מתוך השדה לתקנם. והתועלת שבאמה מכאן ומכאן היא, שבעל השדה אסור לו לעשות שם שום תשיש העלול לקלקל את האגפים, כגון לבנות שם או כל דבר שמכביד, מלבד זריעה או נטיעה. אבל לפנים מן האמה, מותר לו לעשות כל מה שירצה, ואם נפלו האגפים, יקח משם עפר לתקנם. רשב"ם.

והתורת חיים מפרש הסוגיא באופן אחר, שנותן אמה מכאן ומכאן לאגפיה היינו כשחופרין אמת המים משליכים את העפר לצידי האמה מכאן ומכאן, והן הן אגפיה. וקאמר שצריך בעל השדה ליתן לו רחב אמה מכאן ומכאן כדי להשליך שם העפר. וניחא השתא שאלת הגמרא ואותן אגפים מי זורעם [דלפירוש הרשב"ם קשה קצת שהאגפים הם דפנות האמה ולא האמה מכאן ומכאן]. ולאחר מכן אומרת הגמרא, אמת המים שכלו אגפיה מתקנן מאותה שדה. שעד עתה לא דיברה הגמרא מנפילת הדפנות כלל, והאמה מכאן ומכאן שנתן לו הם לצורך עשיית האגפים עצמן. ועתה אומרת

חמישים אמה]. דהיינו ריבוע של ארבעים על ארבעים אמה בערך.

גמרא:

והוינן בה: **אמאי שלו לא הגיעו?** מדוע אומרת המשנה שלא רק את הדרך החדשה שנתן לרבים הוא הפסיד, אלא הוא הפסיד גם את הדרך הישנה שרצה לקבל בתמורה.

ולכאורה הטעם הוא, משום שאמנם מצד הדין הוא רשאי לעשות את החליפין הללו אפילו בעל כרחם של הרבים, שהרי הרבים אינם מפסידיים בכך כלום, ובכגון זה כופין על מדת סדום, ולכן הדרך החדשה זכו בה הרבים מצד הדין, אלא שגם את הדרך הישנה הוא מפסיד, למרות שהוא זכה בה בדין, משום שהרבים כבר התרגלו לעבור בה, והוא אין באפשרותו להזמין את כל אחד ואחד לדין תורה שימנע מללכת בה. (156)

גדר ובתים של אנשים אחרים לפנות לו דרך שלא יצטרך לנטות ימין ושמאל. (154)

דרך הקבר, המוכר לחבירו דרך בתוך שדהו להעביר בה את המת לקברו, **אין לה שיעור** ברוחב, אלא שהוא חייב להעמיד לו דרך שיוכלו כל המלוים לעבור דרך שם. (155)

המעמד, המוכר מקום לחבירו לעשות שם "מעמד", שהיה המנהג כשחוזרים מבית הקברות מלווית המת היו מתיישבים סמוך לבית הקברות ומנחמים שם את האבל או בוכים שם על המת, וקמים משם וממשיכים ללכת מעט ומתיישבים שוב, וכך שבע פעמים. ומקומות הללו נקראים "מעמד".

דייני צפורי אמרו, שיעור המעמד הוא **בית ארבעה קבין**. שטח שאפשר לזרוע בו ארבעה קבים. והוא חמישים אמה אורך על שלשים ושלוש ושליש אמות רוחב [לפי החשבון של "סאתיים כחצר המשכן", שמקום זריעת סאתיים הוא מאה אמה על

דזה דוקא במת דעלמא. אבל תלמיד חכם עדיף מכלה דכבוד תורה עדיף. ואם כן יש לומר שדרך הקבר אין לו שיעור היינו דוקא למאן דקרי ותני ומתני אבל דרך הכלה יש לו שיעור.

156. כך מפרש הרשב"ם. והרבינו יונה הקשה, היכן מצינו שיקח אדם קרקע של חבירו שלא מדעתו ויחליף בקרקע שלו מטעם "זה נהנה וזה לא חסר"?

ותירץ, כיון שהם לא קנו את גוף הדרך לגמרי, אלא רק להילוך בלבד. והראיה. שבעל השדה רשאי לזרוע את הדרך כדתנן לעיל, שהחיצון זורע את הדרך. לכן, בכגון זה כופין על מדת סדום, ליתן לרבים את הדרך מן הצד, כיון שאין חסרים כלום בכך.

154. הרשב"ם כתב, שהטעם משום דרשינן "גדלהו משל אחיו".

155. הרשב"ם מביא עוד פירוש שלא מדובר שמכר לו את הדרך אלא תקנת חכמים היא בכל לוויה שמפני כבוד המת רשאים המלוים ליכנס לשדות אחרים ולדרוך על התבואה. אולם אינם רשאים לפרוץ בתים ולהפסיד ממון אחרים כמו המלך.

והקשה החתם סופר שהרי אמרו במסכת כתובות [יז א] שמעבירים את המת מלפני הכלה ואם כן כיון שדרך הקבר אין לו שיעור כל שכן דרך הכלה, ואמאי לא תנן נמי דרך הכלה אין לו שיעור?

וכתב, שמזה ראייה לבעל הפלאה שכתב שם

והרי קיימא לן, שבמקום פסידא מותר לאדם לעשות דין לעצמו!

ומשנינן: **אמר רב זביד משמיה דרבא:** לעולם עביד איניש דינא לנפשיה במקום פסידא, אלא שכאן מעיקר הדין הוא אינו יכול לקחת מהרבים את הדרך הישנה, לפי שתיקנו חכמים שלא יוכל אדם להחליף לרבים את דרכם אפילו אם יתן להם דרך טובה כמו הישנה, **גזירה שמא יתן להם דרך עקלתון** שאינה נוחה כמו הקודמת, והם לא ישימו לב לכך [שהרי קדירא דשותפי לא

ותקשי, מאחר שהוא אינו יכול להזמין את הרבים לבית דין, אם כן, יעשה דין לעצמו, **לינקוט פזרא, וליתיב.** יטול מקל, ויתיישב על הדרך הישנה, ויגרש את העוברים בה?! (157)

שמעת מיניה, האם נוכל ללמוד מכך, **שלא עביד איניש דינא לנפשיה,** שאין אדם רשאי לעשות דין לעצמו **אפילו במקום פסידא,** כשיש לו הפסד. כגון בענייננו, שהוא מפסיד את הדרך הישנה. (158)

ומה שנתן נתן, ומה ששלו לא הגיעו, הוא משום דלא עביד איניש דינא לנפשיה.

והרמב"ן הביא בשם ר"ת שהמשנה מדברת שהרבים איבדו את הדרך שהיתה להם בשדה, וביררו להם דרך אחרת. ונטל בעל השדה את אותה הדרך ונתן להם דרך אחרת מן הצד. ולכן שאלה הגמרא למה לא יוכל ליטול מהם את הדרך שבחרו לעצמם, ולבחור להם את הדרך שילכו בה.

והריטב"א מפרש, שהדרך של הרבים לא היתה מסומנת בשדה אלא היו משתמשים בכל השדה כמעבר, ובעל השדה ברצותו למנוע מהם שיקלקלו את הזרעים שלו סימן להם דרך שיעברו רק שם. ולכן סברה הגמרא שהוא רשאי לעשות כן.

157. כאן לא היה יכול לתרץ משום מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו. שהגמרא סברה עתה שהחליפין חלו והיו כמו מכר גמור, ופשיטא שהקונה מיצר מן הרבים מותר לקלקלו. תורת חיים.

158. כתבו תוס' שלפי הוהוה אמינא הזאת, בחנם נקטה המשנה שלקח מהרבים את הדרך שהיו

והראשונים נתקשו, מה היה הסלקא דעתך של הגמרא שהיחיד יוכל להחליף לרבים את הדרך שלהם ללא רשות? ואם משום שהמשנה אומרת מה שנתן נתן, הרי אפשר להוכיח להיפך, מזה ששלו לא הגיעו, שהחליפין אינם חליפין, ומה שנתן נתן הוא משום דלא עביד איניש דינא לנפשיה?

והר"ן תירץ בשם הרמב"ן, שהגמרא סברה שאם החליפין לא היו חליפין ודאי היה יכול להחזיר לעצמו בקלות את הדרך החדשה שעדיין לא הורגלו ללכת בה. אלא ודאי החליפין חלים, והטעם הוא משום שהרבים ודאי מחלו על הדרך הישנה, מאחר שהם ידעו שהוא החליף להם את הדרך ושתקו, והתחילו להשתמש בדרך החדשה, הרי נתרצו בכך, וכאילו אמרו לו לך חזק וקני.

ועוד כתב הר"ן, שאפילו למאן דאמר לא עביד איניש דינא לנפשיה, זה רק לענין ליכנס לרשות חבירו ולהוציא משם דבר ששייך לו או למנוע מהרבים מללכת בדרך שהיתה עד עתה שלהם ואפילו אם עכשיו היא שלו. אבל אם החליפין לא היו חלים, ודאי יכול למנוע מהרבים ללכת בדרך החדשה שעדיין לא הורגלו ללכת בה, שהרי ודאי שאדם יכול למחות בחבירו שלא יכנס לרשותו. אלא ודאי מוכרח, שהחליפין חלו,